21 Οκτωβρίου 2017

Διάλεξη του Μητροπολίτη Αυστρίας κ. Αρσενίου στο Τμήμα Θεολογίας Α.Π.Θ. για τον ρόλο της Ορθοδοξίας στην Ευρώπη

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Ο Μητροπολίτης Αυστρίας, Έξαρχος Ουγγαρίας και Μεσευρώπης, κ. Αρσένιος (Καρδαμάκης), διδάκτωρ Θεολογίας, έδωσε διάλεξη με θέμα «*Ὁ ρόλος τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί Θεολογίας γιά τήν Εὐρώπη*» την 20η Οκτωβρίου 2017 στην αίθουσα συνεδριάσεων του 4ου ορόφου της Θεολογικής Σχολής Θεσσαλονίκης στα πλαίσια των μεταπτυχιακών μαθημάτων του Διευθυντή του Τομέα Εκκλησιαστικής Ιστορίας, Χριστιανικής Γραμματείας, Αρχαιολογίας και Τέχνης του Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ., Καθηγητή Πατρολογίας κ. Χρήστου Αραμπατζή.

Ο ομιλητής αναφέρθηκε αρχικά στις σχέσεις Ευρώπης και Ορθοδοξίας από την ένταξη της Ελλάδος στην ΕΟΚ το 1981 και ακολούθως των ορθοδόξων κρατών της Κύπρου, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, αλλά και στην παρουσία των άλλων Ορθοδόξων Εκκλησιών εντός ευρωπαϊκών χωρών• στη συνέχεια μίλησε για το ευρωπαϊκό ζήτημα ως ανθρωπιστικό ζήτημα και για τη σχέση της Ορθόδοξης Θεολογίας με τον ευρωπαϊκό ανθρωπισμό. Καταλήγοντας πρότεινε ως λύση στην κρίση και τα σύγχρονα προβλήματα της Ευρώπης τον Επανευαγγελισμό τονίζοντας

την αξία του βιώματος ως προτύπου και της προσευχής στην καθημερινότητα του ανθρώπου.

Παρέστησαν ως ακροατές ο Πρόεδρος του Τμήματος Θεολογίας και Καθηγητής Λειτουργικής κ. Παναγιώτης Σκαλτσής, η Καθηγήτρια Ομιλητικής κ. Δήμητρα Κούκουρα, ο Επίκουρος Καθηγητής Σχολικής Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας του μαθήματος των Θρησκευτικών κ. Αθανάσιος Στογιαννίδης και πλήθος προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών. Ακολούθησε εκτενής συζήτηση με αφορμή ερωτήματα που υπεβλήθησαν από το ακροατήριο. « *Ένα καντήλι σε μια γωνιά, λίγο λιβάνι και την πίστη της γιαγιάς …*» αντιπρότεινε ο ιεράρχης ως πρώτο βήμα της νέας γενιάς στη σημερινή κατάσταση εκκοσμίκευσης, κρίσης της πίστης, αμφισβήτησης, σχετικοποίησης της αλήθειας, αθεΐας και διάλυσης της κοινωνίας των προσώπων ευελπιστώντας στο θαύμα και το έλεος του Θεού. Ο Μητροπολίτης Αυστρίας κ. Αρσένιος θα ομιλήσει εκ νέου κατά την εξαγγελία του Καθηγητή κ. Αραμπατζή στα πλαίσια των μαθημάτων του τον Φεβρουάριο του επερχόμενου έτους.

Ακολουθεί η Ομιλία του Σεβασμιωτάτου:

Ο ρόλος της ορθοδόξου Εκκλησίας και Θεολογίας για την Ευρώπη
Μητροπολίτου Αυστρίας και Εξαρχου Ουγγαρίας Αρσενίου

Αντί εισαγωγής

„Στην ευμετάβλητη ιστορία περί της έννοιας και της ιστορικής πραγματικότητας της Ευρώπης είναι χαρακτηριστικό, ότι η ιδέα για την Ευρώπη παρουσιάζονταν με την πιο δυνατή μορφή έμφασης, όταν τα υπό αυτόν τον γενικό όρο ηνωμένα έθνη ήσαν υπό την απειλή κάποιου κινδύνου. Τούτο το γεγονός δεν αποτελεί βεβαίως μόνον ιδίωμα της εποχής μας, όπου υπό το πρίσμα των δύο καταστροφικών παγκοσμίων πολέμων, το ζήτημα περί της Δύσεως και της ανασύστασης της ηνωμένης Ευρώπης ετίθετο με πιο επιτακτικό τρόπο όσο ποτέ άλλοτε“ [1]. Με αυτές τις λέξεις ερμήνευσε, κατά το έτος 1987, ο τότε καρδινάλιος Joseph Ratzinger την σφοδρή επιθυμία των εθνών της Ευρώπης να θέλουν να αποτελέσουν μία ένωση, μόνον εξαιτίας κάποιου ενδεχομένου διάλυσης ή καταστροφής από εσωτερική ή εξωτερική απειλή.
Μέσα από αυτήν την οπτική γωνία θα προσπαθήσει η ελαχιστότητά μου ν’ αναλύσει τους εξωτερικούς ή εσωτερικούς κινδύνους, που απειλούν το ειρηνικό οικοδόμημα της γηραιάς ηπείρου. Ακόμη κι αν κατά το παρελθόν η πορεία ή το όραμα για μία ηνωμένη Ευρώπη κατανοούνταν με την έννοια ενός μονόδρομου κι ο συνασπισμός όλο και περισσοτέρων ευρωπαϊκών κρατών ως εγγύηση της ειρήνης και της αρμονίας, απεδείχθη τελευταίως, ότι η ευρωπαϊκή ιδέα στηρίζεται σε

ασταθή θεμέλια, ενώ ταυτοχρόνως καλείται να αντιμετωπίσει πολλά και διάφορα φαντάσματα. Κίνδυνος για το ευρωπαϊκό όραμα δεν αποτελεί μόνον η πρόσφατη έξοδος της γηραιάς Αλβιόνας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά γενικότερα κάθε μορφή ριζοσπαστικοποίησης προς οποιαδήποτε πολιτική κατεύθυνση, με αποτέλεσμα να φαίνεται ότι κινδυνεύει το όραμα των Ευρωπαίων προγόνων μας με στόχο την πολιτική ενότητα της Ευρώπης για την διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας της γηραιάς ηπείρου. Ο μόνιμος πια κίνδυνος της τρομοκρατίας και ο φόβος, ο οποίος με κάθε νέο χτύπημα σε κάποια ευρωπαϊκή πόλη διαρκώς αυξάνει, καθώς και οι ροές των προσφύγων, που σε πολλούς δίδουν την εντύπωση ότι πρόκειται για ένα τεράστιο εθνικοθρησκευτικό παλιρροϊκό κύμα, το οποίο απειλεί να πλημμυρίσει την χώρα φιλοξενίας των, προκαλούν ανησυχίες και υποψίες που μελλοντικώς θα διαμορφώσουν ουσιαστικά τον τύπο του ευρωπαϊκού μας πολιτισμού. Ο Ρώσος φιλόσοφος Nikolai Berdjajew (1874-1948) τόνιζε στα πρόθυρα της προηγούμενης χιλιετίας στις αναλύσεις της εποχής του inter alia τα κάτωθι: „Στην ιστορία, όπως και στη φύση, υπάρχει ένας ρυθμός, μία ρυθμική εξέλιξη των εποχών και μία αλλαγή των πολιτισμικών τύπων, – άμπωτη και πλημμυρίδα, ανάκαμψη και παρακμή, ρυθμός και περιοδικότητα αποτελούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ζωής. Ομιλούμε περί οργανικών και κριτικών, περί πολύ σκοτεινών και πολύ φωτεινών, περί ιερών και κοσμικών εποχών. Εμείς καλούμεθα κατά την ιστορική στιγμή της μετάβασης σε μια νέα εποχή στο να την βιώσουμε„ [2]. Ακόμη κι αν τέτοιες εποχές φαίνονται να είναι ταραχώδεις και ασταθείς, αποτελούν ωστόσο για μας κατευθυντήριες αρχές και ως εκ τούτου στην ουσία σημεία καμπής στην ιστορία. Είμαι σαφώς πεπεισμένος, ότι βρισκόμαστε σήμερα σ᾽ ένα τέτοιο σημείο καμπής της ιστορίας της Ευρώπης, με αποτέλεσμα όχι να αφήσουμε απλώς εποχή, αλλά κατά κύριο λόγο να χαράξουμε την νέα που βρίσκεται προ των πυλών. Τούτο σημαίνει, ότι θα πρέπει, για μία Ευρώπη με μέλλον, να πάρουμε άμεσα καλομελετημένες, αλλά και τολμηρές αποφάσεις. Για μία Ευρώπη του μέλλοντος, που θα έχει ως κρηπίδα έναν αληθινό ανθρωπισμό, ο οποίος κατά την ταπεινή μας άποψη έχει, και πρέπει να συνεχίσει να έχει, χριστιανικές ρίζες. δίδουν την εντύπωση ότι πρόκειται για ένα τεράστιο εθνικοθρησκευτικό παλιρροικό κύμα, το οποίο απειλεί να πλημμυρίσει την χώρα φιλοξενίας των, προκαλούν ανησυχίες και υποψίες που μελλοντικώς θα διαμορφώσουν ουσιαστικά τον τύπο του ευρωπαϊκού μας πολιτισμού. Ο Ρώσος φιλόσοφος Nikolai Berdjajew (1874-1948) τόνιζε στα πρόθυρα της προηγούμενης χιλιετίας στις αναλύσεις της εποχής του inter alia τα κάτωθι: „Στην ιστορία, όπως και στη φύση, υπάρχει ένας ρυθμός, μία ρυθμική εξέλιξη των εποχών και μία αλλαγή των πολιτισμικών τύπων, – άμπωτη και πλημμυρίδα, ανάκαμψη και παρακμή, ρυθμός και περιοδικότητα αποτελούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ζωής. Ομιλούμε περί οργανικών και κριτικών, περί πολύ σκοτεινών και πολύ

φωτεινών, περί ιερών και κοσμικών εποχών. Εμείς καλούμεθα κατά την ιστορική στιγμή της μετάβασης σε μια νέα εποχή στο να την βιώσουμε„ . Ακόμη κι αν τέτοιες εποχές φαίνονται να είναι ταραχώδεις και ασταθείς, αποτελούν ωστόσο για μας κατευθυντήριες αρχές και ως εκ τούτου στην ουσία σημεία καμπής στην ιστορία. Είμαι σαφώς πεπεισμένος, ότι βρισκόμαστε σήμερα σ᾽ ένα τέτοιο σημείο καμπής της ιστορίας της Ευρώπης, με αποτέλεσμα όχι να αφήσουμε απλώς εποχή, αλλά κατά κύριο λόγο να χαράξουμε την νέα που βρίσκεται προ των πυλών. Τούτο σημαίνει, ότι θα πρέπει, για μία Ευρώπη με μέλλον, να πάρουμε άμεσα καλομελετημένες, αλλά και τολμηρές αποφάσεις. Για μία Ευρώπη του μέλλοντος, που θα έχει ως κρηπίδα έναν αληθινό ανθρωπισμό, ο οποίος κατά την ταπεινή μας άποψη έχει, και πρέπει να συνεχίσει να έχει, χριστιανικές ρίζες. Με την ιδιότητα λοιπόν του ιεράρχου αναρωτήθηκα: – Ποιόν ρόλο πρέπει και καλείται να διαδραματίσει η ορθόδοξη Εκκλησία και Θεολογία στην Ευρώπη, όπως αυτή διαμορφώνεται σήμερα; – Τι σημαίνει Ευρώπη για την Ορθοδοξία και αντιστρόφως, τι σημαίνει Ορθοδοξία για την Ευρώπη;

Ευρώπη και Ορθοδοξία

Όταν το 1981 η Ελληνική Δημοκρατία γινόταν το δέκατο μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, παρέμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα το μοναδικό μέλος αυτής της Κοινότητας, αλλά και της μετέπειτα Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τον ορθόδοξο πληθυσμό να αποτελεί την πλειοψηφία των καθόλου πολιτών της. Με την ένταξη, αργότερα, της Κυπριακής Δημοκρατίας το 2004, των χωρών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας το 2007, αυξήθηκε κατά συνέπεια σε σημαντικό ποσοστό κι ο αριθμός των ορθοδόξων πιστών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σήμερα, επτά από τις δεκατέσσερις αυτοκέφαλες ορθόδοξες εκκλησίες (της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Κύπρου, της Ελλάδος, της Φιλανδίας, της Πολωνίας, της Τσεχίας και της Σλοβακίας) έχουν τις έδρες των σε χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης· οι λοιπές αυτοκέφαλες ορθόδοξες εκκλησίες αντιπροσωπεύονται στις διάφορες χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από την ύπαρξη ενοριών ή και επισκοπών[3]. Τούτο οφείλεται και στις προσπάθειες του Οικουμενικού μας Πατριαρχείου, το οποίο κατέχει βεβαίως έναν ηγετικό ιστορικό ρόλο, γεγονός που καταδεικνύεται από νομικής επόψεως ιδιαιτέρως στην Αυστρία. Κατά συνέπεια κατοικούν στον σημερινό ευρωπαϊκό χώρο ορθόδοξοι πιστοί από τις καθόλου δεκατέσσερις αναγνωρισμένες αυτοκέφαλες εκκλησίες. Το ορθόδοξο πλήρωμα αποτελεί πλέον ένα αναπόσπαστο θρησκευτικό και πολιτιστικό τμήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως μέλος του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών, του Οικουμενικού Συμβουλίου Εκκλησιών, αλλά και πολλών διαχριστιανικών και διαθρησκευτικών Επιτροπών, η Ορθόδοξη Εκκλησία συμβάλλει καθοριστικά, σε ευρωπαϊκό και σε παγκόσμιο επίπεδο, στην συνύπαρξη των διαφορετικών πολιτισμών, των διαφόρων θρησκευτικών δοξασιών, αλλά και των ιδεολογιών γενικότερα. Πέραν τούτου, την

απασχολούν διάφορα ηθικά και οικολογικά ζητήματα, τα οποία πρωτίστως αναδεικνύει και επισημαίνει η Αυτού Θειοτάτη Παναγιότητα, αφού, ως φαίνεται, πρόκειται να διαμορφώσουν όχι μόνον το αύριο της Ευρώπης, αλλά και του καθόλου πλανήτη μας [4].

Το ευρωπαϊκό ζήτημα ως ανθρωπιστικό ζήτημα

Ο πάπας Φραγκίσκος τονίζει, μεταξύ άλλων, στην εγκύκλιό του Laudatio Si, τον ενεργό ρόλο του Οικουμενικού μας Πατριάρχου επί των διαφόρων περιβαλλοντικών ζητημάτων. Ο ποντίφηκας μάλιστα, αναλύει την βασική θέση του Παναγιωτάτου, η οποία, κατά την ταπεινή μας άποψη, αποτελεί και την απάντηση στα προβλήματα που πλήττουν την γηραιά Ήπειρο. Αναφέρει συγκεκριμένα: „Ταυτοχρόνως ο Βαρθολομαίος μας παραπέμπει στις ηθικές και πνευματικές ρίζες των περιβαλλοντικών ζητημάτων, γεγονός που μας αναγκάζει ν᾽ αναζητήσουμε λύσεις όχι μόνο σε τεχνικό επίπεδο, αλλά στην αλλαγή συμπεριφοράς του ανθρώπου, αλλέως θα καταπολεμούμε μόνον τα συμπτώματα των προβλημάτων. Μας προτείνει να μεταβούμε από την κατανάλωση στη θυσία, από την απληστία στην απλοχεριά, από την κατασπατάληση στην ικανότητα του μοιράζειν, σ᾽ ένα είδος άσκησης…”[5]. Σ᾽ αυτό το σημείο βρίσκεται το βασικό πρόβλημα της εποχής μας σ᾽ όλους τους τομείς. Η μόνιμη προσπάθεια να καταπολεμούμε μόνον τα συμπτώματα είχε ως αποτέλεσμα, πολλά από τα ζητήματα της Ευρώπης να εμφανίζονται εκ νέου, και η αρμονία μεταξύ των λαών, που επιτεύχθηκε ύστερα από πολύ κόπο, να μετατρέπεται σταδιακώς σε μία κακοφωνία. Τούτο εβίωσα και προσωπικώς κατά την διάρκεια της παρούσης οικονομικής κρίσης στην πατρίδα μας, όπου πολιτικές και δημοσιογραφικές θέσεις όλων των κομμάτων ανεξαιρέτως έδιδαν την εντύπωση, ότι παλαιές και δοκιμασμένες φιλίες εν μια νυκτί είχαν καταρρεύσει. Το ευρωπαϊκό πρόβλημα κατά συνέπεια είναι σ᾽αυτή τη συνάφεια „ανθρωπιστικό πρόβλημα“, ένα πρόβλημα βασικά της αντίληψης του ανθρώπου. Ο ανθρωποκεντρικός Ουμανισμός, ο οποίος κυριάρχησε από την περίοδο της Αναγέννησης και της υπαρξιακής Φιλοσοφίας και εφεξής κυρίως στην Ευρώπη, απέδειξε, μέσα από τ᾽ απολυταρχικά ευρωπαϊκά πολιτικά συστήματα των τελευταίων αιώνων, ότι ένας ανεξάρτητος από τον Θεό ανθρωπισμός, μπορεί να οδηγήσει σε μία αυτοθεοποίηση του ανθρώπου, που καταλήγει σ᾽ έναν απολυταρχισμό καταστρέφοντας ταυτοχρόνως κάθε μορφή κοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Βεβαίως κατανοώ πλήρως, ότι αυτή η τάση ήλθε ως αντίδραση στο θεοκρατικό καθεστώς του Μεσαίωνα, κυρίως στη Δύση. Ο απολυταρχισμός αποτελεί στην περίπτωσή μας προϊόν μιας ανθρώπινης αντίληψης, η οποία επιχειρεί ως απόλυτο δόγμα με την αρνητική του έννοια, να επιβάλλει το ιδεολόγημα ενός ανθρώπου ή μιας ομάδος ανθρώπων στο σύνολο της ανθρωπότητας. Έτσι το ιδεολόγημα παρουσιάζεται ως η αλήθεια, η οποία

θεωρείται ως εκ του μηδενός δημιούργημα του ανθρώπου για τον άνθρωπο[6].
Με την ως άνω αντίληψη περί αλήθειας, η οποία αποτελεί πια ανθρώπινο κατασκεύασμα και κατά συνέπεια ιδεολόγημα, το οποίο υπόκειται στη ροή του χρόνου, αφού κι ο άνθρωπος που το δημιούργησε υπόκειται στη μεταβλητότητα, η αλήθεια σχετικοποιείται.
Τονίζουμε ιδιαιτέρως στη συνάφεια αυτή την έννοια της αλήθειας, αφού είμαστε βέβαιοι, ότι η σύγχρονη κοινωνία της Ευρώπης παρουσιάζει μία βαθιά κρίση της ταυτότητός της, η οποία είναι απόρροια της αντιλήψεώς της περί της αλήθειας. Η σχετικοποίηση της αλήθειας της αφαιρεί το χαρακτηριστικό της απολυτότητος. Κατά συνέπεια, η αλήθεια πρέπει όχι μόνον να ορίζεται εκ νέου κατά εποχές, αλλά και να δημιουργείται εκ νέου συνεχώς. Σήμερα λοιπόν, που βρισκόμαστε σ᾽ ένα σημείο καμπής της ιστορίας της Ευρώπης, όπως αναφέραμε πιο πάνω, καλούμεθα να ορίσουμε εκ νέου την αλήθεια, δηλαδή να δημιουργήσουμε ένα ιδεολόγημα της αλήθειας για το μέλλον.
Το ερώτημα, το οποίο όμως τίθεται, είναι, σε ποιο βαθμό θα σχετικοποιούνται και οι μέχρι τούδε απολύτως αναγνωρισμένες αξίες της ελευθερίας, της ισότητος, της αδελφοσύνης ή ακόμη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία εξαρτώμενα πια από τον ρού της μεταβλητότητας θα πρέπει εκ νέου να ορίζονται ή ακόμη και ν᾽ αναθεωρούνται; Η τάσις της ιστορίας της φιλοσοφίας, αρχής γενομένης από τον φιλόσοφο Hegel, να ταυτίζεται η αλήθεια με την λογική, μας οδήγησε στο γεγονός της σχετικοποίησης των πάντων, κι αυτός είναι στην πραγματικότητα ο κίνδυνος της σύγχρονης Ευρώπης. Ο καρδινάλιος Joseph Ratzinger το 2005 κατά την διάρκεια έναρξης της σύγκλησης του κολλεγίου των καρδιναλίων για την ανάδειξη του νέου πάπα Ρώμης (κονκλάβιο), από το οποίο μετέπειτα εξελέγη ως ο νέος πάπας Βενέδικτος ΙΔ΄, έκανε λόγο περί της δικτατορίας της σχετικοποίησης, η οποία δεν αναγνωρίζει καμμία απόλυτη αλήθεια, εκτός από αυτήν της γενικής σχετικοποίησης[7].
Η σχετικοποίηση λοιπόν της αλήθειας επέσυρε κατά συνέπεια και τον κίνδυνο της σχετικοποίησης των καθόλου αξιών συμφώνως του πνεύματος της ανθρώπινης μεταβλητότητας.
Έννοιες όπως συμμετοχή, αλληλεγγύη, αναγνώριση, οι οποίες διαμόρφωσαν την ιδέα περί Ευρώπης, φαίνεται ν᾽ αποτελούν μέσα στον νέο οικονομικοκεντρικό κόσμο μας, ο οποίος τοποθετεί πάνω από την ανθρώπινη αξιοπρέπεια τον κανόνα του κεφαλαίου, απειλή για την ενότητα της γηραιάς ηπείρου. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως κοινωνία είναι βαθέως διχασμένη εξαιτίας σχισματικών ρευμάτων που την διαποτίζουν με αποτέλεσμα, πολλάκις να προκρίνεται ως λύση ο μονόδρομος για την αντιμετώπιση ιδιωτικών ζητημάτων. Εδώ καθρεπτίζεται μία σοβαρή κρίση της εμπιστοσύνης, που αφορά την ευρωπαϊκή ιδέα.

Ορθόδοξη Θεολογία και ευρωπαϊκός ανθρωπισμός

Η αποπομπή της Θεολογίας από την ευρωπαϊκή πραγματικότητα κατά τις τελευταίες δεκαετίες είχε ως αποτέλεσμα, να μην είναι ικανός ο άνθρωπος ν᾽ αναγνωρίζει πια κάποια απόλυτη αλήθεια. Η εκκοσμίκευση με την έννοια της ανθρωποποίησης και αποϊεροποίησης του θείου, δεν επέφερε μόνον την κρίση της πίστεως στις εκκλησίες της Δύσης, αλλά καθρεπτίζεται και στην κρίση της διάρθρωσης του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Οι άνθρωποι χάνουν την εμπιστοσύνη τους, αφού πλέον δεν μπορούν να εναποθέσουν τις ελπίδες τους για το μέλλον, μήτε στις ευρωπαϊκές δομές μήτε όμως και στην εκκλησία σε πολλές περιοχές. Η ορθόδοξη Θεολογία και Εκκλησία καλείται να διαδραματίσει, ιδιαιτέρως εν μέσω αυτής της κρίσεως της πίστεως, έναν σημαντικό και καταλυτικό ρόλο.

Ο επίσκοπος Διοκλείας και ομότιμος καθηγητής του εν Οξφόρδη Πανεπιστημίου Κάλλιστος Ware, προσπαθεί, μεταξύ άλλων, να συνδέσει το χριστιανικό μήνυμα της σωτηρίας με τα ευρωπαϊκά γνωρίσματα της συμμετοχής, της αλληλεγγύης και της αναγνώρισης. Στην αποσύνδεση του μηνύματος της σωτηρίας από τα ως άνω γνωρίσματα, που πραγματώνεται εξαιτίας της εκκοσμίκευσης και της σχετικοποίησης, βρίσκεται η ρίζα του προβλήματος της κρίσης πίστεως. Σημειώνει χαρακτηριστικά ο άγιος Διοκλείας: „Το χριστιανικό μήνυμα σωτηρίας μπορούμε κάλλιστα να το συνοψίσουμε σε έννοιες όπως συμμετοχή, αλληλεγγύη και αναγνώριση. Η συμμετοχή αποτελεί την έννοια-κλειδί, τόσο για την περί της Αγίας Τριάδος διδασκαλία όσο και για την περί εναθρωπήσεως διδασκαλία του Θεού Λόγου. Η πρώτη μας γνωρίζει πως, όπως ο άνθρωπος μόνον διά της συμμετοχής του μαζί με άλλους καθίσταται πραγματικώς πρόσωπο, έτσι κι ο Θεός δεν είναι μία μονάδα, αλλά ενότητα τριών, που το καθένα κατοικεί μέσα στ᾽ άλλα δύο με τη δύναμη μιάς αέναης κίνησης αμοιβαίας αγάπης. Κατά όμοιο τρόπο κι η διδασκαλία περί της εναθρωπήσεως του Θεού Λόγου αναφέρεται στη μετοχή ή συμμετοχή“ [8].

Ο ορθόδοξος ή χριστιανικός ανθρωπισμός έχει τις απαρχές του στον ορισμό του προσώπου, όπως αυτός συνάγεται από την περί Θεού διδασκαλία. Η κοινωνία/σχέση ως μορφή έκφρασης του θείου αποτυπώνεται με λαγαρό τρόπο, τόσο μέσα από το τριαδικό όσο και μέσα από το χριστολογικό δόγμα. Με την διατύπωση των δύο αυτών αληθειών της πίστεως, σημειώνει ο Γεώργιος Μαντζαρίδης, η εκκλησία στην ουσία ξεπέρασε τις κλασικές αρχές της λογικής περί ταυτότητος και αντίθεσης δημιουργώντας νέες μορφές συλλογισμού και ζωής, οι οποίες μπορούν να χαρακτηριστούν ως τριαδικές και θεανθρώπινες. Διά του τριαδικού δόγματος άρθηκε η πόλωση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου, ατόμου και κοινωνίας, ενώ διά του χριστολογικού η αντίθεση μεταξύ φυσικού και

υπερφυσικού, πνεύματος και ύλης [9]. Το τριαδικό δόγμα αποτελεί σ᾽ αυτήν την περίπτωση ομολογία της κοινωνίας των προσώπων και το τριαδικό ομολογία του μυστηρίου. Από τα προηγούμενα απορρέει ένας ορισμός του προσώπου, ο οποίος μπορεί να αποβεί πολύ χρήσιμος για το μέλλον της ευρωπαϊκής μας κοινωνίας. Ο Mariano Delgado προσπαθεί να διαβλέψει τον ρόλο του χριστιανισμού για την Ευρώπη του αύριο κυρίως μέσα από την πειθώ της λογικής και την προπαγάνδα μιας νέας ηθικής που αφορά την ελευθερία της βούλησης[10]. Βεβαίως ο Delgado έχει δίκιο, όταν τονίζει την σημασία της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, του γάμου και της οικογένειας ή του δέους και του σεβασμού έναντι του ιερού [11]. Θα πρέπει όμως, ταυτοχρόνως, να παραπέμψουμε στις ρίζες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, του γάμου και της οικογένειας, οι οποίες αναμφιβόλως εκφράζονται μέσα από τον ορισμό του προσώπου. Κατά συνέπεια, δεν αρκεί μόνον μία αναδιατύπωση της ηθικής ή του ήθους, αλλά πρωτίστως μία εκ νέου ανακάλυψη του ορισμού του προσώπου, ο οποίος είναι στενά συνδεδεμένος με το χριστιανικό δόγμα. Το χριστιανικό δόγμα δεν είναι επομένως μία νομικίστικη διατύπωση μιας διδασκαλίας της πίστεως, αλλά πρωτίστως μία υπαρξιακή ομολογία της ζωής. Μία ομολογία της σχέσης, που πηγάζει από την βεβαιότητα ότι δεν πρόκειται περί ανθρωπίνου ιδεολογήματος, αλλά περί μιας αμετάβλητης θείας ιδιότητας, η οποία αντανακλάται στην ανθρωπότητα και οδηγεί στην θέωση.
Ο καρδινάλιος Joseph Ratzinger διέκρινε στον κόσμο της εσπερίας έναν δογματικό αρνητισμό, που σύμφωνα με τον καθηγητή Wolfgang Beinert οδηγεί στην απαξίωση της έννοιάς του. Συγκεκριμένα αναφέρει τα κάτωθι: „Το δόγμα κατανοείται ως ισχυρογνωμοσύνη, αδιαλλαξία του πνεύματος, απαγόρευση της σκέψεως. Του είναι κάποιος δογματικός και να ασχολείται με την δογματική θεωρείται στενοκεφαλιά και φαντασίωση “[12].
Τοιουτοτρόπως το δόγμα χωρίζεται από την αλήθεια χάνοντας ταυτοχρόνως την υπόστασή του. Αποκτά έτσι πραγματικώς νομικό χαρακτήρα, νοείται ως φιλοσόφημα και δικαίως χαρακτηρίζεται ως αδιαλλαξία του πνεύματος και απαγόρευση της σκέψεως. Για την ορθόδοξη Θεολογία το δόγμα αποτελεί την οδό που οδηγεί στην αλήθεια, η οποία μας απελευθερώνει (από το ψεύδος). Ο τόπος όπου βιώνεται το δόγμα μέσα στην ορθόδοξη Εκκλησία είναι αναμφιβόλως η Θεία Λειτουργία.
Η ευχαριστιακή εκκλησιολογία, όπως αυτή διατυπώνεται μέσα από την γραφίδα του αγίου Περγάμου κ. Ιωάννου [13], εκφράζει με λαγαρό τρόπο το μυστήριο της κοινωνίας. Η μετοχή στη Θεία Λειτουργία δεν είναι πρωτίστως μία ομολογία μόνον της κοινωνίας, αλλά και μία ομολογία αποδοχής του μυστηρίου. Η θεολογία της ελπίδας που απορρέει από την λειτουργική παράδοση της ορθοδόξου Θεολογίας, είναι ένας από τους λόγους καταφυγής των πιστών στην σημερινή Ελλάδα της

κρίσης στη Θεία Λειτουργία, επειδή ακριβώς εναποθέτουν σ᾽ αυτήν, δηλαδή στη Θεία Λειτουργία, τις ελπίδες τους για ένα καλύτερο μέλλον. Η απογοήτευσή των από τις διάφορες κοσμικές και πολιτικές δομές και διαρθρώσεις, τους οδήγησε στο να επανακαλύψουν το μυστήριο της εκκλησίας μέσα από το γεγονός της Θείας Λειτουργίας – ως τόπο της ελπίδας. Η εμπειρία της αλήθειας, όχι με την έννοια ενός φιλοσοφικού μεγέθους με απαρχή τον άνθρωπο, αλλά ενός θεολογικού-θείου μεγέθους, ως μιας αλήθειας, που δεν αποτελεί ένα αφηρημένο ιδεολόγημα, αλλά που εμπειρικά κοινωνείται μέσα από το πρόσωπο του Ιησού Χριστού, κάνει δυνατή την ύπαρξή της, δηλαδή της αλήθειας. Τοιουτοτρόπως, η αλήθεια καθίσταται πραγματικότητα κι όχι ιδέα που χρήζει συνεχούς αναδιατύπωσης. Η Θεία Λειτουργία, ως εσχατολογικός τόπος στο παρόν, όπου το χριστιανικό δόγμα (δηλαδή η αλήθεια της πίστεώς μας), βιώνεται και κοινωνείται, δεν αποτελεί απλώς έναν εκκλησιολογικό τόπο, αλλά έναν τόπο, όπου πραγματώνεται η ενότητα μεταξύ των ανθρώπων, που καθιστά στη συνέχεια ικανή και την κοινωνική των ζωή[14].

Το κυρίως ευρωπαϊκό ζήτημα κι η ορθόδοξη Θεολογία

Ο Χρήστος Γιανναράς δικαίως τονίζει, ότι ο κοινός τόπος συμβίωσης, διαφοροποιείται μόνον τότε, όταν διαφορετικές υπαρξιακές ανάγκες ιεραρχούνται με διαφορετικό τρόπο. Εξαιτίας τούτου, υπογραμμίζει ότι „η ιεράρχησις των αναγκών μεταβάλλεται, όταν μεταβάλλεται κι η σημασία της ανθρώπινης ύπαρξης και συνύπαρξης“[15]. Εκ των άνω καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι στον κόσμο της Εσπερίας λόγω της βασικής θέσης της, ν᾽ αποτελεί πρωτίστως μία κοινότητα επί τη βάσει οικονομικών συμφερόντων κι όχι επί τη βάσει των αξιών, συντελείται μία μεταβολή των υπαρξιακών της θέσεων κι αντιλήψεων. Τοιουτοτρόπως κι η Ευρώπη έχει απωλέσει την βασική υπαρξιακή της δομή, δηλαδή μιας κοινότητας προσώπων, και μεταβάλλεται σε μία κοινότητα του ατόμου [16], όπου το τελευταίο καταλαμβάνει κεντρική θέση μέσα στην κοινότητα. Τούτο είναι εμφανές στη σημερινή καταναλωτική μας κοινωνία, όπου η εκμετάλλευση του περιβάλλοντος και του συνανθρώπου μας δεν σχετίζεται με την αντίληψη μίας κοινωνίας προσώπων, στην οποία στηρίζεται η καθόλου ιδέα περί της Ευρώπης. Αν δεν καταφέρουμε να κερδίσουμε εκ νέου την εικόνα του προσώπου, πολύ φοβούμαι, ότι όχι μόνον τα ιδιωτικά συμφέροντα μεταξύ των κρατών, αλλά και τα ιδιοτελή συμφέροντα των ατόμων μέσα στο ίδιο το κράτος, θα επιφέρουν πολλαπλά σχίσματα μέσα στις κοινωνίες.

Αντί επιλόγου

Ο ρόλος, που καλείται σήμερα να διαδραματίσει η ορθόδοξη Θεολογία και Εκκλησία για μία Ευρώπη ηνωμένη και μάλιστα σε συνεργασία με τις λοιπές

χριστιανικές ομολογίες, είναι ο Επανευαγγελισμός της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Είμαι βαθιά πεπεισμένος, ότι η εικόνα της αλήθειας και η, ως συνέπεια αυτής, εικόνα του ανθρώπου, μπορούν να επιφέρουν υπαρξιακές αλλαγές στο ευρωπαϊκό σύστημα αξιών, αν η Ευρώπη αποκοπεί τελείως από τις χριστιανικές της ρίζες. Ο χριστιανικός ουμανισμός είναι μία αλήθεια, η οποία βασίζεται στο δόγμα, όπως αυτό αναλύθηκε ως άνω. Η εικόνα του ανθρώπου, ως κατ᾽ εικόνα Θεού, όπως την κατανοεί η ορθόδοξη ανθρωπολογία, δεν μπορεί ν᾽ αποκοπεί ούτε από την κοινωνία των προσώπων (διδασκαλία περί της Αγίας Τριάδος), αφού στην περίπτωσή μας, αυτή η κοινωνία των προσώπων φανερώνει την Αγία Τριάδα, ούτε όμως κι από το χριστολογικό δόγμα της Χαλκηδόνος, το οποίο τονίζει την έντονη παρουσία του Θεού στη ζωή των ανθρώπων, μέσα από την περί των δύο φύσεων διδασκαλία. Η ισότητα μεταξύ των ανθρώπων κατοχυρώνεται μέσα από το γεγονός της ενανθρωπήσεως του Θεού. Εδώ παρουσιάζεται η ισότητα μεταξύ των ανθρώπων στην πιο ολοκληρωμένη μορφή της. Αυτή ενέχει και μία σωτηριολογική διάσταση, αφού μόνον επί τη βάσει της αξιοπρέπειας των πάντων, δύναται να επιτευχθεί μία συμβίωση. Όταν διαμορφώσουμε συνειδητά κατά τέτοιον τρόπο την ζωή μας, βιώνουμε ήδη από το παρόν αυτό, που μας αποκαλύπτεται στην πληρότητά του στα έσχατα. Κάθε άνθρωπος αποτελεί εικόνα Θεού και μόνον μέσα από το γεγονός αυτό πρέπει να κατανοείται η ευρωπαϊκή αντίληψη περί ανθρώπου. Η επανεισαγωγή της ευρωπαϊκής κοινωνίας σ᾽ αυτό το μυστήριο αποτελεί και την διακονία της ορθοδόξου Εκκλησίας, όχι μόνο μέσα από τον λόγο, κυρίως μέσα από το τρόπο ζωής της. Η Εκκλησία καλείται στην ουσία ν᾽ αποτελέσει εκείνη την προφητική-εσχατολογική φωνή της κοινότητας, η οποία θα προβάλλει συνεχώς την αλήθεια ως απόλυτο ανθρωπιστικό δικαίωμα. Σ᾽ αυτό το πνεύμα επιτρέψατέ μοι να κλείσω την σημερινή εισήγησή μου με τις σκέψεις του Ρώσου φιλοσόφου Nikolai Berdjajew: “Ένας άνθρωπος με προφητικό χάρισμα, δεν αφουγκράζεται την εκ των έξω φωνή, την φωνή της κοινότητας και του λαού, αλλά εξ ολοκλήρου την φωνή εκ των έσω, την φωνή του Θεού. Το μήνυμά του όμως αφορά τις τύχες του λαού, της κοινότητας, της ανθρωπότητας. Ο προφήτης είναι μοναχικός, βρίσκεται σε διένεξη με τη θρησκευτική ή κοινωνική ηγεσία, λιθοβολείται, κατανοείται ως εχθρός του λαού, αλλά είναι κοινωνικός, λέει την αλήθεια, διαβλέπει το μέλλον της ανθρωπότητας.“[17] Τοιουτοτρόπως κι η Εκκλησία μας καλείται μέσα στα όρια της σύγχρονης Ευρώπης να δράσει προφητικά παραπέμποντας ταυτοχρόνως στην αλήθεια.

[1] Βλ. Joseph Ratzinger, Kirche, Ökumene und Politik, Einsiedeln 1987, σ. 198.

[2] Βλ. Nikolaus Berdjajew, Das Neue Mittelalter. Betrachtungen über das Schicksal Russlands und Europas, Darmstadt 1927, σ. 13.

[3] Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθοδόξου Εκκλησίας, που συνήλθε κατά την Πεντηκοστή του έτους 2016 στην Κρήτη, ασχολήθηκε και με το ζήτημα της ορθοδόξου Διασποράς. Το Συμβούλιο των ορθοδόξων Επισκόπων, το οποίο από του έτους 2010 υφίσταται και στην Αυστρία, αποτελεί αναμφισβήτητα για τις ορθόδοξες μειονότητες που ζουν σε περιβάλλον, όπου επικρατεί το ρωμαιοκαθολικό, το προτεσταντικό ή και το κοσμικό στοιχείο γενικότερα, ένα ορατό σημείο της εσωτερικής ενότητας της δομής της Ορθοδοξίας· μάλιστα το ως άνω όργανο ασχολείται και με θέματα πρακτικής φύσεως. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, προέβη στην έκδοση λειτουργικών κειμένων στη γερμανική γλώσσα, ενώ στην Αυστρία για πέμπτη φορά διοργανώνεται μια πανορθόδοξη συνάντηση της νεολαίας πέρα από τα εθνικο-εκκλησιαστικά όρια.
[4] Βλ. Fr. John Chryssavgis, The ecological Vision of the Green Patriarch Bartholomew I., Cambridge UK, 2003; vgl. auch ders., On earth as in Heaven. Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew, New York 2012. Για μία γενικότερη θέση της Ορθοδοξίας έναντι του οικολογικού ζητήματος βλ. του ιδίου, Toward an Ecology of Transfiguration. Orthodox Christian Perspectives on Enviroment, Nature and Creation, New York 2013.
[5] Βλ. Papst Franziskus, Laudatio Si, Rom 2015, σ. 9.
[6] Πρβλ. ειδικότερα περί ιδεολογήματος και αλήθειας και της επιρροής της φιλοσοφίας στα πολιτικά συστήματα της Ευρώπης το πόνημα του Hans Albert, Ideologie und Wahrheit. Theodor Geiger und das Problem der sozialen Verankerung des Denkens, Opladen 1973.

[7] Βλ. Papst Benedikt XVI., Joseph Ratzinger, Predigten und Ansprachen April/Mai 2005, Rom 2005, σ. 12-16. Πρβλ. και Marian Gruber (Εκδ.), Diktatur des Relativismus. Der Kampf um die absolute Wahrheit für die Zukunft Europas, Heiligenkreuz 2014.
[8] Βλ. Kallistos Ware, Der Aufstieg zu Gott. Glaube und geistliches Leben nach ostkirchlicher Überlieferung, Bern 1998, σ. 101.
[9] Βλ. Georgios Mantzaridis, Soziologie des Christentums, Berlin 1981, σ. 91.
[10] Βλ. Mariano Delgado, «Europa ein christliches Projekt», εν: Urs Altermatt, Mariano Delgado, Guido Vergauwen (Εκδ.), Europa: Ein christliches Projekt. Beiträge zum Verhältnis von Religion und europäische Identität, Stuttgart 2008, 35-57, ειδικότερα σ. 54.
[11] Βλ. ως άνω, σ. 54-55.
[12] Βλ. Joseph Ratzinger, Kirche Ökumene Politik, σ. 206 κ.ε..
[13] Βλ. σχετικώς Stefanos Athanasiou, «Der Bischof von Pergamon Ioannis Zizioulas und die eucharistische Ekklesiologie», εν: Cornelius Keppeler, Justinus C. Pech (Εκδ.), Zeitgenössische Kirchenverständnisse. Acht ekklesiologische Porträts, Heiligenkreuz 2013, σσ.235-255.

[14] Βλ. σχετικώς Stefanos Athanasiou, «Die Sprache des Dialoges mit Gott und den Mitmenschen. Das hypostatische Gebet als ökumenisches Ereignis», εν: Johann Hafner, Julia Enxing, Andre Munzinger (Εκδ.), Gebetslogik. Reflexionen aus interkonfessioneller Perspektive, Beiheft zur Ökumenischen Rundschau 103, σσ. 81-94.
[15] Βλ. σχετικώς Χρήστου Γιανναρά, Η Ευρώπη γεννήθηκε μέσα από το Σχίσμα, Αθήνα 2005.
[16] Με την έννοια αυτή χαρακτηρίζω την διάλυση της κοινωνίας των προσώπων στη σημερινή εποχή. Την μεταλλαγή της κοινωνίας των προσώπων, όπου η συνάντηση των προσώπων κατέχει σημαντική θέση, σε μια κοινότητα ατόμων, όπου το μεμονωμένο άτομο συνιστά πια την υπαρξιακή δύναμη αυτής της κοινότητας.
[17] Βλ. σχετικώς Nikolaj Berdjajew, Fortschritt Wandel Wiederkehr Arche, Zürich 1978, σσ. 57-58.